

Tadeusz J. Zieliński

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

ORCID 0000-0003-1195-0637

**Merytoryczne i legislacyjne uwagi
do rozporządzenia
Ministra Edukacji Narodowej z 1992 r.
dotyczącego nauczania religii i etyki**

**Substantive and legislative comments to the Order of the Minister
of National Education of 1992 regarding teaching religion and ethics**

Abstract: The main normative instrument of the model of catechesis in state educational institutions adopted in Poland after 1989 is the Order of the Minister of National Education of April 14, 1992 on the conditions and method of organizing religious education in public kindergartens and schools. This is a legal act that does not meet the standards of a democratic state of law, especially those specified in the Constitution of the Republic of Poland of 1997. In addition to the issues of catechesis, it also regulates matters related to the subject of ethics.

The Order of 1992 in particular regulates matters reserved for the parliamentary Act, contains provisions on matters not referred to by the Act for legislation, deeply interferes with the freedoms and rights of students / pupils, parents (legal guardians) and school staff, and poorly protects the rights of catechists. In many ways it also violates the principles of correct legislation. It is an example of legislative nonchalance serving one social group, while neglecting the protection of all participants of the education system in Poland, especially people not interested in participating in religious education. The legal solutions contained therein are also harmful, among others: for pupils participating in Catholic catechesis, if only because they are exposed to a mechanism based on social and peer pressure. Against the background

of criticism of this Order, it is necessary to repeal it and replace it with a detailed statutory regulation (parliamentary Act) corresponding to the norms of the Constitution of the Republic of Poland, ensuring adequate protection of the rights of persons involved in teaching of religion and persons not participating in this process, and at the same time preventing the expansion of the religious factor into the spheres of activity of state educational institutions, within which the principle of impartiality (neutrality) in worldviews should apply.

Keywords: correct legislation, religion in public school, separation of religion and state, teaching of ethics, world-view neutrality and nonpartiality of public schools.

Wprowadzenie

Od ponad 30 lat jedną z najbardziej delikatnych i ważnych materii z zakresu praw człowieka reguluje w Polsce przede wszystkim nie uchwalona demokratycznie ustawa, lecz akt prawny arbitralnie wydany przez ministra. Materią tą jest wywołujące nieustannie wiele kontrowersji i problemów zagadnienie nauczania religii (katechezy) w państwowych szkołach i przedszkolach, które wymaga od prawodawcy szczególnej staranności i precyzji oraz ciągłego nadzoru ze strony centralnych kolegialnych organów przedstawicielskich państwa (Sejm i Senat) jako reprezentujących ogół obywateli. Mimo konieczności szczególnej ochrony uczniów, rodziców (opiekunów prawnych) oraz pracowników placówek oświatowych przed nadużyciami powstającymi w toku prowadzenia katechezy, władza publiczna w kolejnych kadencjach parlamentu oraz kolejne rządy od 1992 r. (i wcześniej) bezkrytycznie tolerowały niski poziom gwarantowania wolności sumienia i wyznania w tym zakresie. Akceptowały fakt braku adekwatnej regulacji ustawowej i obowiązywanie w to miejsce wadliwego pod wieloma względami i niezadowalającego aktu podustawowego w postaci rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (Dz. U.

poz. 155)¹. Regulacja ta (dalej w skrócie zwana „rozporządzeniem z 1992 r.” lub „R1992”)² jest przedmiotem uwag zawartych w niniejszym studium.

Celem prezentowanych rozważań jest ocena rozporządzenia z 1992 r. pod względem merytorycznym i legislacyjnym. W szczególności przeprowadzona zostanie jego krytyka z perspektywy norm Konstytucji RP. Poza zakresem analizy znajdują się zagadnienia historyczne, w tym szczegóły proces powstawania regulacji dotyczących katechezy szkolnej w Polsce po 1989 r. (zob. Beata Górowska, 2020, s. 145–161). Wywód nie ma także na celu przedstawienie wszystkich treści rozporządzenia, lecz tylko tych spośród nich, które wymagają krytycznej oceny.

Uwagi merytoryczne

Upadek realnego socjalizmu w Polsce umożliwił wprowadzenie do szkół nauczania religii. Posunięcie to nie miało podstawy zarówno w ówczesnej konstytucji jak i w ustawodawstwie zwykłym. Minister Edukacji Narodowej wydał instrukcję z dnia 3 sierpnia 1990 r. dotyczącą powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, zaś 24 sierpnia 1990 r. instrukcję dotyczącą powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/91, określającą zasady współdziałania z kościołami i związkami wyznaniowymi poza Kościołem Rzymskokatolickim³. Szeroka krytyka takiego sposobu zaistnienia katechezy, mimo zaakceptowania go przez Trybunał Konstytucyjny (orzeczenie z 30 stycznia 1991 r.) (zob. M. Pietrzak, 1999a, s. 203–217; W. Brzozowski, 2016, s. 50–59), przyczyniła się do uchwalenia dla tych zajęć podstawy ustawowej⁴ oraz wydania przez ministra rozporządzenia

¹ Obecny tytuł aktu: *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach*. Tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r. poz. 983.

² Przepisy prawne wskazane bez zaznaczenia aktu prawnego, z którego pochodzą, są przepisami R1992.

³ Zob. przepisy derogacyjny: § 13 ust. 1 pkt 1–2 rozporządzenia z 1992 r. Instrukcje nie zostały opublikowane w organach promulgacyjnych. Można się z nimi zapoznać w: Beata Górowska, Grzegorz Rydlewski (1992), ss. 138–140, 142–145.

⁴ Stał się nią art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 1991 r. nr 95 poz. 425 w brzmieniu: „1. Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci, szkoły publiczne podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, szkoły publiczne ponadpodstawowe – na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki decydują sami uczniowie. 2. Minister Edukacji Narodowej w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych określa, w drodze rozporządzenia, warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań, o których mowa w ust. 1.”

z 1992 r. Podstawa ustawowa i omawiane rozporządzenie od czasu przyjęcia, mimo modyfikacji, jakim były poddawane, są wadliwe i niedostateczne biorąc pod uwagę standardy konstytucyjne, w tym zasadę demokratycznego państwa prawa⁵. W stanie prawnym na dzień 19 października 2023 r. omawiany przepis ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty brzmi:

„Art. 12. 1. Publiczne przedszkola i szkoły podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadpodstawowe na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie. 2. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych określa, w drodze rozporządzenia, warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań, o których mowa w ust. 1.”⁶

W toku obowiązywania R1992 katecheza szkolna uzyskała podstawę w art. 53 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁷ brzmiącym:

„Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.”

Niewłaściwa forma regulacji

Podstawowym zarzutem wobec rozporządzenia z 1992 r. jest objęcie nim w dużym stopniu materii ustawowej. Innymi słowy w akcie tym uregulowano wiele spraw, które mogą być przedmiotem wyłącznie ustawy, co jest posunięciem niedopuszczalnym. Naruszono w ten sposób nakazy wynikające z określonego w Konstytucji systemu źródeł prawa (art. 87, 234), opierającego się na tzw. zamkniętym katalogu źródeł prawa, przewidującym

⁵ R1992 było oceniane pod względem zgodności z wzorcami konstytucyjnymi przez Trybunał Konstytucyjny. Należy podzielić pogląd prof. Michała Pietrzaka, iż zasadniczo korzystny dla tego aktu prawnego wyrok z 20 kwietnia 1993 r. nie zasługuje aprobatę. Zob. Pietrzak (1999b), ss. 219–228.

⁶ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2230, z 2023 r. poz. 1234, 2005.

⁷ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483.

sortowanie materii prawnych według ich rangi i doniosłości, co znajduje wyraz w hierarchicznym układzie aktów prawnych (Zubik, 2022, s. 70–71). Przestrzeganie zasady rozdziału treści właściwych dla ustawy i treści właściwych dla rozporządzenia jako aktu wykonawczego nie może być traktowane jako przejaw nadmiernego prawniczego puryzmu i formalizmu. Zastrzeżenie poszczególnych materii wyłącznie do regulacji ustawowej jest bowiem przejawem troski o interesy obywateli. Mówiąc wprost: uregulowanie danej sprawy w ustawie jest gwarancją tego, że będzie ona przedmiotem przynajmniej minimalnej weryfikacji demokratycznej. Należy to rozumieć w sposób następujący: ustawa jest aktem prawnym procedowanym w obu izbach polskiego parlamentu, jej tekst poddany jest analizie ze strony posłów i senatorów reprezentujących całe spektrum poglądów właściwych ich wyborcom, jest też dzięki prasie i innym mass mediom przedmiotem większej lub mniejszej debaty publicznej, co stwarza możliwość modyfikacji powstających postanowień ustawowych lub jej obalenie w toku procedury prawodawczej (także przy udziale prezydenta RP). Uregulowanie poza ustawą, w rozporządzeniu, materii o dużej doniosłości, zwłaszcza z zakresu praw człowieka, radykalnie zmniejsza możliwość demokratycznej kontroli procesu prawodawczego. Stwarza ewentualność wprowadzenia przez organ władzy wykonawczej (najczęściej przez właściwego ministra) uregulowań arbitralnych, dalekich od oczekiwań społecznych.

Konstytucja w art. 92 w następujący sposób określa wymagania stawiane rozporządzeniom: „Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu.” Biorąc pod uwagę ten standard należy stwierdzić, iż rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1992 r. wskazuje na upoważnienie ustawowe z cytowanego już art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, aczkolwiek po pierwsze upoważnienie to jest obciążone mankamentami, po drugie zaś samo to rozporządzenie w swej treści wykracza poza jego zakres (o obu tych elementach będzie mowa w dalszej części niniejszego studium). Samo istnienie upoważnienia ustawowego do wydania rozporządzenia nie przesądza jego konstytucyjności i związanego z tym prawa do występowania w obrocie prawnym⁸.

⁸ Jak stwierdza prof. Marek Zubik „[...] niekonstytucyjne będzie rozporządzenie, które ureguje co prawda treści mieszczące się w zakresie normowania ustawy, ale sprzeczne z jej postanowieniami bądź poza zakresem wyznaczonym w upoważnieniu” (M. Zubik,

Do materii objętych rozporządzeniem z 1992 r., które powinny być uregulowane w ustawie zaliczyć można w szczególności następujące treści:

1. sposób inicjowania nauczania religii w konkretnej placówce oświatowej⁹;
2. zakaz dyskryminacji osób nie uczestniczących lub uczestniczących w przedszkolnym albo szkolnym nauczaniu religii;
3. umieszczanie ocen z religii na świadectwie szkolnym i związek tej oceny z promocją ucznia do następnej klasy¹⁰;
4. praktyki religijne, w tym rekolekcje i modlitwa;
5. wizytowanie lekcji religii, w tym status wizytatorów upoważnionych przez władze związków wyznaniowych;
6. symbole religijne;
7. status nauczyciela religii, w tym wymóg legitymowania się przezeń „skierowaniem” (tzw. misja kanoniczna) od organów związków wyznaniowych do pełnienia tej roli, kwalifikacje zawodowe oraz zakaz pełnienia przezeń obowiązków wychowawcy klasy¹¹.

s. 85). Odwołując się do frazeologii tego cytatu można powiedzieć, że R1992 obok treści mieszczących się w zakresie normowania ustawy zawiera treści nie mieszczące się w tym zakresie oraz treści znajdujące się poza zakresem wyznaczonym w upoważnieniu.

⁹ Art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty jest w tej kwestii również szcążkowy i sprowadza się do określenia wymogu zaistnienia „życzenia” rodziców lub uczniów. Prawo do nauczania religii w placówkach oświatowych – poza powołanym przepisem Konstytucji – zapewniono związkom wyznaniowym w wielu aktach prawnych: w Konkordacie z 28 lipca 1993 r. (Kościół Katolicki), w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (ogół kościołów i innych związków wyznaniowych – art. 20) oraz ustawach indywidualnie określających status niektórych związków wyznaniowych (tzw. partykularne ustawy wyznaniowe). Przykładem przepisu typowego dla ostatniej grupy ustaw jest art. 15 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, który brzmi: „1. Kościół ma prawo do prowadzenia katechezy i nauczania religii. 2. Katecheza i nauczanie religii są organizowane na zasadach i w trybie przewidzianych w odrębnych przepisach.”

¹⁰ Wliczanie ocen z katechezy i etyki do średniej ocen stało się przedmiotem kontrowersji i zostało rozstrzygnięte przez Trybunał Konstytucyjny, który podobnie jak w wielu innych sprawach dotyczących wolności sumienia i wyznania rozstrzygnął stronnictwo na rzecz większości religijnej i przeciw prawom osób nieuczestniczących w nauczaniu religii oraz przeciw świeckości oraz bezstronności światopoglądowej państwa i szkoły publicznej. Zob. szerzej: P. Borecki (2007, s. 35–42).

¹¹ Statusu nauczyciela religii dotyczą przepisy ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 984, 1234, 1586, 1672, 2005): art. 18 ust. 5, art. 23 ust. 1 pkt. 6, art. 23 ust.2 pkt 6 i 28 ust. 2a.

Wymienione sprawy nie tylko wbrew Konstytucji poddano pierwotnej regulacji w R1992, ale większość z nich została unormowana w sposób dalece kwestyjny, co ma być wykazane w dalszych rozważaniach.

Niewłaściwy zakres regulacji

R1992 wydane zostało na podstawie delegacji ustawowej (art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty) lecz jej zakres w sposób oczywisty na wiele sposobów przekracza (Pilich, 2012, s. 39-42). Przekroczenia te można skatalogować w następujący sposób.

[1] Rozporządzenie z 1992 r. normuje nauczanie religii w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w publicznych szkołach podstawowych (m.in. § 1) podczas gdy delegacja ustawowa z ustawy o systemie oświaty nie upoważnia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do uregulowania tej sprawy (w delegacji czytamy: „Minister [...] określa [...] warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań”). Nauczanie religii katolickiej w przedszkolach znalazło podstawę prawną w Konkordacie z 1993 r. (ratyfikacja w 1998 r.)¹², a w ślad za tym w ustawie o systemie oświaty (dla wszystkich legitymowanych związków wyznaniowych), lecz wskazany akt prawa międzynarodowego z oczywistych względów nie mógł zawierać upoważnienia do wydania przez ministra aktu wykonawczego.

[2] Minister Edukacji Narodowej wprowadził do R1992 postanowienia dotyczące nauczania etyki w szkołach publicznych. Nauczaniem etyki nie zajmuje się *expressis verbis* żaden akt rangi ustawowej, w tym Konstytucja, nie jest ona także wymieniona w delegacji ustawowej z art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty. Wbrew zasadom techniki prawodawczej w tytule rozporządzenia z 1992 r. nie umieszczono sprawy etyki; mówi on tylko o „nauce religii”.

[3] Stosowane w ustawie o systemie oświaty i w R1992 określenie „nauka religii” (odmienne od obecnego w art. 53 ust. 4 Konstytucji pojęcia „nauczanie religii”) może być pojmowane szeroko lub wąsko. Skoro wielu przedstawicieli środowisk wyznaniowych wskazuje na podobieństwo tego przedmiotu do innych przedmiotów szkolnych, to jego charakter należy przybliżać do innych zajęć szkolnych, a nie traktować jako wdrożenie w praktykowanie religii. Taka perspektywa przemawia za wąskim pojmowaniem nauczania religii, co prowadzi do wniosku, że praktyki religijne w postaci modlitw i rekolekcji, wymienione w rozporządzeniu z 1992 r. są zachowaniami

¹² Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. nr 51 poz. 318.

nie podpadającymi pod kategorię nauczania religii i nie powinny być przedmiotem regulacji ministerialnej.

[4] Nałożony na ministra obowiązek określenia „warunków i sposobów wykonywania przez szkoły zadań” z zakresu nauczania religii przy tak zdawkowej, przyjętej nonszalancko przez ustawodawcę formule można rozumieć rozmaicie. Wszakże w trosce o przyzwoite uregulowanie podstawowych dóbr podmiotów uczestniczących w procesie prowadzenia katechezy w szkołach i przedszkolach ogół kwestii uznanych za materię ustawową, które znalazły pierwotną regulację w R1992 należy uznać za podjęte przy naruszeniu zakresu upoważnienia ustawowego. Niewątpliwie wśród nich znajdują się sprawy ochrony uczniów i wychowanków przedszkoli przed dyskryminacją, ekspozycji symboli religijnych i statusu nauczyciela religii.

Nauka etyki

Na odrębne potraktowanie zasługuje zawarta w R1992 regulacja nauki etyki¹³. Trzeba przypomnieć, że od początku starań kręgów wyznaniowych o wprowadzenie nauczania religii do polskich szkół publicznych promotorzy tegoż nauczania podnosili, że uczniowie nie uczestniczący w katechezie powinni mieć możliwość pobierania nauki etyki. Postulat taki uzyskał dużą nośność, mimo tego, że etykę trudno uznać za ekwiwalent katechezy (katecheza zawiera treści dotyczące moralności, ale w przeciwieństwie do naukowej etyki prezentuje podejście jednostronne, często antagonistyczne względem aksjologii innych niż preferowana)¹⁴.

Ustawodawca, zarówno konstytucyjny, jak i zwykły nie nakazuje kojarzyć, zestawiać czy wiązać nauki etyki z katechezą. Uczynił to arbitralnie Minister Edukacji Narodowej, wprowadzając ten wątek bez upoważnienia ustawowego do R1992¹⁵. Czy uczynił to kierowany troską o skutki domnie-

¹³ Zagadnienie szkolnej nauki etyki w kontekście katechezy szerzej podejmuję w publikacji: Zieliński (2014a, s. 95–120).

¹⁴ W debacie publicznej na temat nauczania religii i nauki etyki w szkole dość rzadko pojawia się refleksja na temat nieetycznych elementów zawartych w katechezie niektórych związków wyznaniowych. W szkołach i przedszkolach publicznych głoszone są treści sprzeciwiające się aksjologii Konstytucji RP, w tym zachęty do postaw szowinistycznych, nacjonalistycznych, nietolerancyjnych (np. szerzenie wrogości wobec niektórych wyznań), do dyskryminacji płciowej, dyskryminacji mniejszości seksualnych, stosowania przemocy, w tym wobec osób nieletnich. Zjawiska te wymagają interwencji władz oświatowych. Należy postulować państwowy nadzór nad treściami katechezy w kierunku dostosowania ich do konstytucyjnego systemu wartości.

¹⁵ Minister najwyraźniej uznał, że skoro posiada wynikające z ustawodawstwa władztwo do decydowania o treściach programowych szkoły to może wprowadzać do

manego braku wyrobienia etycznego wśród uczniów nie uczęszczających na szkolne nauczanie religii (istnieje stereotyp, że takiego wyrobienia dostarcza katecheza), a może chciał w ten sposób wzmocnić społeczne przyzwolenie na obecność religii w szkole wobec silnych w dyskusji publicznej obaw względem perspektywy przesylenia państwowych placówek oświatowych czynnikiem religijnym? W każdym razie w ślad za włączeniem sprawy etyki do rozporządzenia z 1992 r. (jak już zaznaczono: bez wzmianki w jego tytule) nie poszły energiczne działania resortu edukacji umożliwiające szeroki dostęp do nauki etyki, w tym mające na celu wykształcenie niezbędnej liczby nauczycieli tego przedmiotu oraz wyasygnowanie odpowiednich środków na zorganizowanie lekcji etyki. Pewną zmianę przyniósł dopiero wydany w 2010 r. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie *Grzelak przeciwko Polsce* (Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, 2010), wydany w reakcji na skargę rodziców ucznia (popieraną później przez niego), który na żadnym etapie nauki szkolnej nie mógł uzyskać kształcenia w zakresie przedmiotu etyka (*Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 11151 w sprawie sposobu wykonania wytycznych zawartych w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 15 czerwca 2010 r. w sprawie Grzelak przeciwko Polsce*, 2012).

Być może prawo wiązania etyki z katechezą jako przedmiotów alternatywnych mieści się w imperium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz może służyć dobrostanowi odbiorców świadczeń polskiego systemu oświatowego (uczniów i rodziców), szczególnie w sytuacji, gdy kształcenie w tym zakresie jest dobrowolne. Nie sposób jednak wydać pozytywnej opinii na temat związanych z oboma przedmiotami zamiarów ministra edukacji i nauki Przemysława Czarnka, funkcjonariusza publicznego, który jak żaden jego poprzednik na urzędzie notorycznie łamie konstytucyjną zasadę bezstronności światopoglądowej władz publicznych (art. 25 ust. 2 Konstytucji). W 2021 r. zapowiedział on bowiem zniesienie możliwości wyboru przez rodziców względnie uczniów spośród z trzech dopuszczalnych prawem opcji: „Religia – Etyka – Nic”¹⁶ i zastąpienie tego rozwiązania

rozporządzenia przepisy z tego zakresu mimo braku wyraźnej delegacji ustawowej.

¹⁶ Dyrektorzy niektórych szkół napotykali na problem ze zrozumieniem, że rodzice uczniów lub uczniowie mają otwarte wymienione trzy opcje. Wyjaśnieniu sprawy służyła *Interpelacja nr 13016 posła Marka Balickiego z dnia 18 listopada 2009 r. do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie projektowanych zmian w statusie przedmiotów: religia i etyka, nauczanych w szkołach publicznych*. Zob. *Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej – z upoważnienia ministra – Krystyny Szumilas na interpelację nr 13016 w sprawie projektowanych*

od roku szkolnego 2023/2024 obowiązkiem wyboru między religią a etyką (Rzeczpospolita, 2021). Zamysł ten należy uznać za fortel służący wymuszeniu na rodzicach względnie uczniach zwiększonego – wobec spadku zainteresowania – udziału w lekcjach religii, co mogła powodować obawa przed pobieraniem nauki znacznie bardziej wymagającej pod względem intelektualnym i programowym etyki. Projektowany mechanizm należy uznać za rozwiązanie wymierzone w normę z art. 53 ust. 4 Konstytucji, która zakłada dobrowolność uczestnictwa w katechezie. Niedopuszczalne jest tworzenie nagannych strategii pseudodydaktycznych wykorzystujących oportunistycznie uczniów chcących uchylić się od nauki przedmiotu o wysokim stopniu trudności¹⁷. Zamysły Przemysława Czarnka w tym zakresie jednak upadły, m.in. ze względu na brak wystarczającej liczby nauczycieli etyki, co minister ogłosił na początku 2023 r. (Głos Nauczycielski, 2023).

Warto odnotować, że rozporządzenie z 1992 r. nie przewiduje nauki etyki w przedszkolach, chociaż reguluje nauczanie religii w tych placówkach. Powstaje pytanie, jaki jest powód tej niekonsekwencji? Czy minister uznał, że etyka nie nadaje się do nauczania wychowanków tych placówek w przeciwieństwie do katechezy?

Inicjowanie nauczania religii

Art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty stanowi, że nauczanie religii jest organizowane przez placówki szkolne i przedszkolne na życzenie rodziców. Przepis ten milczy o tym, jakie podmioty prowadzą to nauczanie. Trudno na jego podstawie stwierdzić, jaki udział w procesie uczenia katechezy mają kościoły i inne związki wyznaniowe. Z kolejnego ustępu omawianego artykułu wynika, że minister ma obowiązek w porozumieniu ze związkami wyznaniowymi wydać rozporządzenie. Także tutaj nie dowiemy się niczego o roli wspólnot religijnych w organizowaniu nauczania religii w jednostkach publicznych, gdyż ustawodawca uchwalający ustawę z 1992 r. na ten temat milczy i pozostawia sprawę domysłom. Konstrukcja prawna włączenia związków wyznaniowych w proces organizowania katechezy szkolnej stworzona została arbitralnie w tym samym roku przez ministra w rozporządzeniu,

zmian w statusie przedmiotów: religia i etyka, nauczanych w szkołach publicznych (11 grudnia 2009).

¹⁷ Jeżeli kierownik resortu oświaty autentycznie zabiega o wysoki poziom wiedzy etycznej wśród uczniów, to powinien wprowadzić obowiązkową naukę etyki dla wszystkich uczniów, bez możliwości uchylenia się od niej poprzez deklarowanie udziału w katechezie, której nie sposób uznać za odpowiednik etyki, ani pod względem treściowym, ani metodycznym.

czyli w akcie wykonawczym, przy czym wykorzystał on fakty dokonane zaistniałe w kontekście wydania przezeń – przywołanych wcześniej – dwóch instrukcji z 1990 r.

Postanowienia R1992 w sprawie procesu zaistnienia zajęć religii w szkole i przedszkolu są zdawkowe. Mowa w nim o życzeniu rodziców lub uczniów, o nauczycielach, którzy muszą się legitymować „imiennym pisemnym skierowaniem do danego przedszkola lub szkoły” wydanym przez właściwe władze związków wyznaniowych (§ 5) i kwalifikacjami zawodowymi określonymi w „porozumieniach” zawartych między ministrem a władzami związków wyznaniowych (§ 6). Rozporządzenie nie daje odpowiedzi na wiele pytań, w tym:

1. czy placówki oświatowe mają się zwracać do związków wyznaniowych o prowadzenie w nich nauczania religii?;
2. czy placówki oświatowe mają wnioskować o wyznaczenie nauczycieli religii?;
3. co placówka oświatowa ma uczynić, gdy dany związek wyznaniowy nie jest zainteresowany prowadzeniem katechezy (wystawieniem nauczycielowi wspomnianego „skierowania”), a rodzic lub uczeń wyraził życzenie odbycia takich zajęć?;
4. które związki wyznaniowe mają prawo prowadzić nauczanie religii w placówkach państwowych (wyznaczać nauczycieli)?

Nie tylko R1992 nie określa kręgu związków wyznaniowych uprawnionych do nauczania religii w placówkach państwowych. Brak postanowień w tej sprawie występuje także w ustawach oświatowych. Sprawa została rozstrzygnięta dopiero przez art. 53 ust. 4 Konstytucji, który ustalił, że podmiotami uprawnionymi do prowadzenia nauczania religii w szkołach (nie w przedszkolach) są kościoły i inne związki wyznaniowe „o uregulowanej sytuacji prawnej”. W doktrynie prawa ustalono (Zieliński, 2014b, s. 360–365), że pojęcie to oznacza wszystkie wspólnoty religijne, których byt prawny jako związków wyznaniowych został uregulowany przez państwo w sposób indywidualny, zarówno w formie konkordatu, odrębnych ustaw (obecnie jest takich ustaw 15, w tym ustawa indywidualna dotycząca Kościoła Katolickiego)¹⁸, jak i wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych

¹⁸ Mowa o następujących związkach wyznaniowych (kolejność w porządku ustanowienia obowiązującego aktu prawnego rangi ustawowej): Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchii duchownej, Muzułmański Związek Religijny, Karaimski Związek Religijny, Kościół Katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki,

prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych (w listopadzie 2023 r. takich podmiotów było 170) (Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych, 2023). Należy przyjąć, że związki wyznaniowe, których sytuacja prawna nie została uregulowana w wyżej wskazanych trybach nie mają prawa wyznaczać nauczycieli do prowadzenia nauczania religii w placówkach publicznych czyli – używając frazeologii z R1992 – być „wyznaniami” „nauczającymi religii” (§ 2 ust. 2). Można uznać, że do nauczania religii w przedszkolach uprawnione są te same związki wyznaniowe, które mają prawo prowadzić katechezę w szkołach.

Nauczyciel religii

Do czasu wejścia w życie ratyfikowanego w 1998 r. Konkordatu wiele kluczowych elementów statusu prawnego nauczyciela religii (katechety) podlegało regulacji rozporządzenia z 1992 r. Konkordat jako akt prawny dotyczący wyłącznie spraw Kościoła Katolickiego wzmocnił gwarancje prawne dla pozycji katechetów katolickich. Katecheci innych wyznań byli zdani na unormowania R1992. Odnośne postanowienia Konkordatu brzmią następująco (art. 12 ust. 3–4): „3. Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (missio canonica) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski. 4. W sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym, a w innych sprawach przepisom państwowym.” Nieliczne elementy położenia prawnego nauczycieli religii bez względu na wyznanie określają wspomniane wcześniej przepisy ustawy – Karta Nauczyciela.

Wśród istotnych postanowień R1992 dotyczących statusu nauczyciela religii, które powinny uzyskać rangę ustawową jest przepis § 7 ust. 1, który głosi: „Nauczyciel religii wchodzi w skład rady pedagogicznej szkoły, nie przyjmuje jednak obowiązków wychowawcy klasy.” Norma ta jest słuszna m.in. z tego powodu, iż katecheta z natury rzeczy jest w szkole promotorem partykularnego światopoglądu oraz interesów reprezentowanego przez siebie związku wyznaniowego¹⁹, wobec czego nie może być postrzegany jako obiek-

Gminy Wyznaniowe Żydowskie, Kościół Katolicki Mariawitów, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Zielonoświątkowy. Zob. A. Mezglewski (2009, 162–163).

¹⁹ Ewentualnie więcej niż jednego związku wyznaniowego w sytuacji, gdy prowadzi on zajęcia w imieniu „wyznań wspólnie nauczających” (§ 2 ust. 2).

tywny wychowawca w szkole państwowej, która ma obowiązek zachować bezstronność światopoglądową i równoprawnie traktować wszystkich uczniów, także tych, którzy nie uczestniczą w katechezie w ogóle lub w katechezie prowadzonej przez nauczyciela aspirującego do funkcji wychowawcy klasy. Mimo wyraźnego zakazu z § 7 ust. 1 w 2021 r. wychowawcami klas było 629 katechetów na ogólną ich liczbę 28 324 (czyli 2,2%) (*Odpowiedź Sekretarza Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki Tomasza Rzymkowskiego na interpelację nr 23228, 2021*)²⁰. W 2018 r. Ministerstwo Edukacji przygotowało projekt zmiany w rozporządzeniu mający na celu zniesienie tego zakazu (Forsal, 2018), lecz do jesieni 2023 r. starania te nie przyniosły skutku.

Rekolekcje i modlitwa

Wśród przejawów arbitralnych ministerialnych rozstrzygnięć prawodawczych ujętych w R1992 są unormowania dotyczące praktyk religijnych. Minister zezwolił, by w systemie oświaty dopuszczalne były zachowania z zakresu kultu religijnego, co stoi w sprzeczności z zasadą bezstronności (neutralności) światopoglądowej szkoły państwowej (na temat tej zasady: Milerski i Zieliński, 2023, s. 288–300; Zieliński, 2019, s. 785–809). Do praktyk tych należy zaliczyć statuowane w rozporządzeniu z 1992 r. tzw. rekolekcje oraz modlitwę.

Rozporządzenie z 1992 r. nie definiuje pojęcia rekolekcji, najwidoczniej pozostawiając określenie treści tej praktyki realizującym ją związkom wyznaniowym. Są one przede wszystkim działaniem ugruntowanym w Kościele Katolickim. Nie ulega wątpliwości, że ich elementem, obok czynności polegających na przekazywaniu treści o charakterze pouczeń, są zachowania ściśle religijne w rodzaju modlitw, pieśni, inscenizacji.

§ 10 rozporządzenia odnosi się do trzydniowych rekolekcji wielkopostnych (ust. 1) oraz innych rekolekcji (ust. 2). Ich organizatorem jest związek wyznaniowy, ale postanowienia omawianego przepisu wskazują na udział szkoły w procesie organizacyjnym, czego jednym z przejawów są „ustalenia” czynione między organizatorem rekolekcji a szkołą (ust. 5). W ten sposób szkoła uczestniczy w zapewnianiu uczniom pobierającym naukę religii praktyk religijnych. Częstą praktyką jest wyznaczanie przez szkołę nauczycieli przedmiotów innych niż katecheza do pełnienia funkcji opiekuńczych nad

²⁰ Była to reakcja na: *interpelację nr 23228 do Ministra Edukacji i Nauki w sprawie pełnienia funkcji wychowawcy przez katechetów*; Zgłaszający: Marcin Kulasek, Włodzimierz Czarzasty, Agnieszka Dziemianowicz-Bąk, Katarzyna Kretkowska, Bogusław Wontor, Arkadiusz Iwaniak, Dariusz Wieczorek (25 kwietnia 2021). Zob. *Głos Nauczycielski*, 2021.

uczniami biorącymi udział w rekolekcjach, także poza terenem szkoły, również w świątyniach, co może wiązać się z obrazą wolności sumienia i wyznania tych osób. Wymagane od szkoły przez rozporządzenie wymagania są nie do pogodzenia z jej nakazanym bezstronnym (neutralnym) światopoglądowo charakterem.

Zdania 2 i 3 w § 12 rozporządzenia dotyczą modlitwy: „W szkole można także odmawiać modlitwę przed i po zajęciach. Odmawianie modlitwy w szkole powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców.” Przepis ten nie wytrzymuje krytyki z kilku względów. Jego kuriozalność po części wynika z trudności, jakie wywołuje zajmowanie się przez organ państwowy materią nie należącą do zakresu władzy publicznej oraz z subiektywności tej materii. Wadliwość cytowanych rozstrzygnięć bierze się także stąd, że prawodawca najwidoczniej nie poddał regulowanej przez siebie sprawy głębszej refleksji. Oto niektóre pytania pod adresem zdań 2–3 w § 12 wskazujące na ich mankamenty:

1. czym jest modlitwa określona w rozporządzeniu? Czy jest to tekst ustalony przez kogoś przeznaczony do odczytywania lub wypowiedziany z pamięci? Czy modlitwa może być spontanicznie formułowana przez osoby ją „odmawiające”?
2. kto organizuje akt modlitwy? Czy organizuje go katecheta, czy organizują go uczniowie? Dlaczego w zdaniu 3 jest mowa o „nauczycielach i wychowawcach”? Czyżby prawodawca ministerialny przewidywał udział w modlitwie lub w samej jej organizacji nauczycieli innych niż katecheci?
3. Jak należy rozumieć pojęcie „zajęcia” w kontekście momentu odmawiania modlitwy w szkole? Czy chodzi o takie rozumienie zajęć jak przyjęte w innych miejscach rozporządzenia (np. § 1 ust. 1a) czyli jako lekcji religii? A może prawodawca ma na myśli ogół zajęć w danym dniu w szkole?
4. skoro w rozporządzeniu przyjęto, że modlitwę można odmawiać „przed i po zajęciach” to czy dopuszczalne jest odmawianie jej w trakcie zajęć? Czy prawodawca zabrania modlitwy w pewnych przedziałach czasowych?
5. Czy wobec uregulowania w rozporządzeniu „modlitwy w szkole”, prawodawca dopuszcza odmawianie modlitwy w przedszkolu? Jakie reguły mają rządzić tego rodzaju praktyką w przedszkolu?

Warto odnotować, że pomimo kazuistycznych postanowień R1992 w sprawie rekolekcji i modlitwy, w państwowych placówkach oświatowych od ponad 30 lat nagminnie organizowane są praktyki religijne różnego rodzaju,

w tym msze św. dla ogółu uczniów i nauczycieli podczas ważniejszych uroczystości szkolnych i przedszkolnych, inscenizacje religijne, a nawet obrzęd spowiadania uczniów (Newsweek, 2017). Są to zdarzenia szeroko nagłaśniane w środkach masowego przekazu. Ich dokumentowanie wykracza poza ramy niniejszych rozważań. Stanowią istotny instrument przesycania państwowych placówek oświatowych elementem religijnym, głównie rzymskokatolickim, co rażąco narusza standardy określone w Konstytucji.

Symbol religijny

Arbitralność ministra znalazła wyraz także w sposobie uregulowania w R1992 sprawy symboli religijnych. W § 12 zdanie 1 brzmi: „W pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż.” Oznacza ono, że organ władzy publicznej dopuścił eksponowanie w placówkach szkolnych symbolu jednej religii czyli chrześcijaństwa²¹. Powstaje pytanie, czym się kierował minister przy takim wyborze, czy tylko okolicznością, iż chrześcijanie stanowią większość społeczeństwa polskiego? Znamienne jest, że oczywista w państwie demokratycznym, a wysłowiona wprost w Konstytucji RP z 1997 r. (art. 25 ust. 1) i ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (art. 9 ust. 2 pkt 3)²² zasada równouprawnienia związków wyznaniowych, nie skłoniła prawodawcy do wypracowania przepisu umożliwiającego ekspozycję – chociażby tymczasową – innych niż krzyż symboli religijnych²³.

Prawodawca R1992 nie określił trybu podejmowania decyzji o umieszczeniu krzyża. Nasuwają się pytania: czy decyzję tę ma podjąć dyrektor szkoły, nauczyciel religii, rodzice uczniów, uczniowie, jakieś mieszane gremia? Opisaną kwestię minister pozostawił bez regulacji. Prawdopodobnie licząc, że ta bardzo kontrowersyjna sprawa zostanie rozstrzygnięta na najniższym szczeblu prawodawca zachował się w sposób nie liczący z obowiązkami

²¹ Chrześcijaństwo oczywiście posiada wiele odmian zwanych wyznaniem, wyznania zaś są podzielone na różne sposoby, w tym na związki wyznaniowe (często zwane denominacjami). Trzeba zatem przyjąć, że krzyż jest symbolem wielu wyznań chrześcijańskich, chociaż nie wszystkie eksponują go z taką samą intensywnością.

²² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 265.

²³ Umieszczanie krzyża w szkole było przedmiotem wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 2009 r. w sprawie *Lautsi przeciwko Włochom* (Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, 2009). Trybunał orzekł, że praktyka taka nie narusza norm Europejskiej Konwencji Ochrony Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Państwa-strony Konwencji posiadają według Trybunału swobodę decydowania o obecności symboli religijnych w placówkach szkolnych. Zob. opracowania problematyki symboli religijnych w obiektach państwowych: R.M. Małajny (2013, s. 11–33); P. Stanisław (2016, s. 155–178).

władzy publicznej, która przesądzenie spraw konfliktowych nie powinna pozostawić ich własnemu biegowi. Prawodawca po to otrzymał imperium, by służyć społeczeństwu poprzez wypracowywanie konstruktywnych procedur służących spójności społecznej.

Redakcja zdania z R1992 dotyczącego symbolu religijnego wskazuje, iż dopuszczalne jest umieszczanie krzyża we wszystkich pomieszczeniach szkolnych. Omawiane rozwiązanie należy uznać za oczywisty eksces w odniesieniu do szkół państwa bezstronnego światopoglądowo. Stwierdzenie to potwierdza obserwacja realiów dzisiejszej szkoły polskiej, gdzie w zestawieniu z sytuacją z lat 90. ubiegłego wieku systematycznie zmniejsza się liczba pomieszczeń szkolnych, w których zawiesza się krzyże i inne elementy religijne. Obecnie często widnieją one wyłącznie w salach przeznaczonych na zajęcia z katechezy.

Na koniec omawiania niniejszego wątku należy zapytać, czy brak regulacji ministerialnej w sprawie ekspozycji symboli religijnych w placówkach przedszkolnych oznacza negatywne stanowisko ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania w sprawie umieszczania tam krzyża i ewentualnie innych emblematów tego rodzaju?

Uwagi legislacyjne

Występowanie defektów legislacyjnych w R1992 zostało odnotowane w wielu miejscach dotychczasowych rozważań. Teraz można dokonać ich systematycznego skatalogowania w ramach następującego wykazu, biorąc w szczególności pod uwagę standardy poprawnej legislacji wyrażone m.in. w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”²⁴.

[1] Tytuł rozporządzenia 1992 r. jest sformułowany wadliwie, gdyż nie uwzględnia etyki jako przedmiotu szkolnego, którego akt ten w istotnym zakresie dotyczy.

[2] Wiele pojęć użytych w R1992 nie jest dostosowanych do postanowień Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., w tym użytego w jej art. 53 ust. 4 sformułowania „nauczanie religii” (w rozporządzeniu po ponad 20 latach obowiązywania ustawy zasadniczej stosuje się określenie „nauka religii”, często kontestowane z uwagi na nienaukowe elementy katechezy).

[3] Użyte w rozporządzeniu określenie „wyznania” jest nieściśle. Minister miał obowiązek posługiwać się terminologią występującą w ustawie z 17 maja 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, która odrębne

²⁴ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283.

podmioty wyznaniowe określa mianem „kościółów i innych związków wyznaniowych”. A zatem najogólniejsze określenie podmiotu wyznaniowego jako organizacji brzmi: związek wyznaniowy.

[4] Wobec przyjęcia w Konstytucji z 1997 r. zamkniętego systemu źródeł prawa niedopuszczalne jest po dacie wejścia w życie obowiązującej ustawy zasadniczej przewidywanie regulowania zagadnień prawnych przez „porozumienia” zawierane przez związki wyznaniowe i organy władzy publicznej. R1992 (§ 6) od 26 lat łamie tę zasadę. Porozumienia, o których mowa nie mają nic wspólnego z porozumieniami z art. 25 ust. 4–5 Konstytucji RP.

[5] R1992 było nowelizowane czterokrotnie: w latach 1993, 1999, 2014 i 2017²⁵. Mimo tego regulacja ta doczekała się tekstu jednolitego dopiero w 2020 r.

Podsumowanie

Po upadku systemu komunistycznego w Polsce nowe elity polityczne przy dużym poparciu społecznym pozytywnie odniosły się do wielu postulatów Kościoła Katolickiego dotyczących kształtu życia publicznego, w tym spowodowały wprowadzenie nauczania religii do szkół państwowych. Status prawny katechezy uregulowano w sposób w maksymalnym stopniu uwzględniający oczekiwania hierarchów kościelnych. Pozostawało to w sprzeczności z ustawodawstwem statuującym świecki charakter szkoły, rozdział kościoła i państwa oraz neutralność światopoglądową państwa. Powodowało także wieloraką dyskryminację uczniów nie uczestniczących w lekcjach religii (system dostosowano do potrzeb mniejszości wyznaniowych). Głównym instrumentem normatywnym przyjętego modelu katechezy stało się rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (tytuł pierwotny), akt prawny nie odpowiadający standardom demokratycznego państwa prawa, zwłaszcza określonym w Konstytucji RP z 1997 r. Obok zagadnień katechezy normuje on także sprawy przedmiotu etyka.

R1992 w szczególności reguluje materię zastrzeżoną dla ustawy, zawiera postanowienia w sprawach nie przekazanych przez ustawę do regulacji, głęboko ingeruje w wolności i prawa uczniów, rodziców (opiekunów

²⁵ Według punktu 1 obwieszczenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. poz. 983.

prawnych) i kadry szkolnej, w tym słabo chroni prawa katechetów. Na wiele sposobów narusza także zasady poprawnej legislacji.

Omawiane rozporządzenie jest przykładem nonszalancji prawodawczej służącej jednej grupie społecznej, przy zaniedbaniu ochrony ogółu uczestników systemu oświaty w Polsce, zwłaszcza osób nie zainteresowanych udziałem w nauczaniu religii. Rozwiązania prawne z R1992 są szkodliwe także m.in. dla uczniów uczestniczących w katechezie katolickiej chociażby dlatego, że trafiają oni w ramy mechanizmu, który zasadza się na działaniu presji społecznej i rówieśniczej.

Negatywne skutki oddziaływania R1992 po ponad 30 latach obowiązywania są znacznie łagodzone przez procesy społeczne powodujące topnienie wpływów Kościoła Katolickiego (według danych ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego w latach 2011–2021 liczba katolików w Polsce spadła o 6,6 mln osób) oraz zmniejszanie się liczby uczestników katechezy katolickiej. Niezależnie od tego konieczne jest uchylene R1992 i wprowadzenie w to miejsce szczegółowej regulacji ustawowej odpowiadającej normom Konstytucji RP. Precyzyjna regulacja ustawowa może zapewnić adekwatną ochronę praw osób zaangażowanych w nauczanie religii oraz osób nie uczestniczących w tym procesie, a jednocześnie może zapobiegać ekspansji czynnika religijnego na sfery działalności państwowych placówek oświatowych, w ramach których powinna obowiązywać zasada bezstronności (neutralności) światopoglądowej.

Bibliografia:

- Borecki, P. (2007). Konstytucyjność wliczania stopnia z religii do średniej ocen szkolnych. *Państwo i Prawo*, 9.
- Brzozowski, W. (2016). Nauczanie religii w szkołach publicznych – orzeczenie z dnia 30 stycznia 1991 r., K 11/90. W: M. Derlatka, L. Garlicki, M. Wiącek (red.), *Na straży państwa prawa. Trzydzieści lat orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*. Warszawa: WoltersKluwer.
- Górowska, B. (2020). Nauczanie religii w Polsce 1961–2020. Ujęcie przeglądowe. W: P. Sobczyk, P. Steczkowski (red.), *Człowiek – państwo – kościół. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi Arturowi Mezglewskiemu*. Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Górowska, B., Rydlewski, G. (1992). *Regulacje prawne stosunków wyznaniowych w Polsce. Zbiór przepisów i dokumentów. Stan na 31 października 1992 r.* Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

- Małajny, R.M. (2013). Krzyż w budynkach publicznych – tak czy nie? W: A. Mezglewski, A. Tunia (red.), *Standardy bezstronności światopoglądowej władz publicznych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mezglewski, A. (2009). *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Milerski, B., Zieliński, T. J. (2023). Religion in a world-view neutral school. Challenges on the example of Poland. *British Journal of Religious Education*, vol. 45, no. 3.
- Pietrzak, M. (1999a). Glosa do orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 30 I 1991 roku w sprawie nauczania religii w szkole. W: Tenże, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*. Warszawa: Liber.
- Pietrzak, M. (1999b). Glosa do orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 20 IV 1993 roku w sprawie nauczania religii w szkole. W: Tenże, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*. Warszawa: Liber.
- Pilich, M. (2012). Prawne aspekty nauczania religii i krzewienia religijności w szkołach publicznych. W: T. J. Zieliński (red.), *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*. Warszawa: Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie.
- Stanisz, P. (2016). Obecność krzyża w przestrzeni publicznej w kontekście wolności myśli, sumienia i religii. Perspektywa polska. W: P. Stanisz, M. Zawiślak, M. Ordon (red.), *Obecność krzyża w przestrzeni publicznej. Doświadczenia niektórych państw europejskich*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Zieliński, T. J. (2014a). Nauka etyki w szkołach publicznych w ujęciu prawnym. W: J. Krukowski, P. Sobczyk, M. Poniatowski (red.), *Religia i etyka w edukacji publicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Zieliński, T. J. (2014b). Regulacja sytuacji prawnej związków wyznaniowych. W: A. Mezglewski (red.), *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*. Warszawa: C.H. Beck.
- Zieliński, T. J. (2019). Nauczanie religii a kwestia neutralności światopoglądowej i świeckości szkoły w Polsce. *Rocznik Teologiczny*, z. 4.
- Zubik, M. (2022). *Prawo konstytucyjne współczesnej Polski*, wyd. 3. Warszawa: C.H. Beck.

Materiały prasowe:

- Głos Nauczycielski (2021). *Katecheta jednocześnie wychowawcą klasy. Jak duże to zjawisko?* (28 maja 2021), według: <https://glos.pl/katecheta-jednoczesnie-wychowawca-klasy-jak-duze-to-zjawisko> (dostęp: 10 listopada 2023).
- Głos Nauczycielski (2023). *Szef MEiN rezygnuje z lex Czarnek i obowiązku wyboru między religią a etyką?* (24 stycznia 2023), według: <https://glos.pl/szef-mein-rezygnuje-z-lex-czarnek-i-obowiazku-wyboru-miedzy-religia-a-etyka> (dostęp: 10 listopada 2023).
- Forsal (2018). *MEN: katecheci będą mogli być także wychowawcami klas* (23 lutego 2018), według: <https://forsal.pl/artykuly/1106775,men-katecheci-beda-mogli-byc-takze-wychowawcami-klas.html> (dostęp: 10 listopada 2023).
- Newsweek (2017). *Spowiedź w szkole, czyli jak biskupi przyczyniają się do upadku religii* (10 marca 2017), według: <https://www.newsweek.pl/opinie/kosciol-i-edukacja-w-polsce-spowiedz-na-lekcji-religii/n1lqkb1> (dostęp: 9 listopada 2023).
- Rzeczpospolita (2021). *Przemysław Czarnek: Religia lub etyka. Nie będzie trzeciej opcji* (21 kwietnia 2021), według: <https://edukacja.rp.pl/edukacja/art8611021-przemyslaw-czarnek-religia-lub-etyka-nie-bedzie-trzeciej-opcji?cid=> (dostęp: 10 listopada 2023).

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. nr 51 poz. 318.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 984, 1234, 1586, 1672, 2005.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 265.

Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 544.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2230, z 2023 r. poz. 1234, 2005.

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 983.

Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. poz. 983.

Orzecznictwo sądowe:

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (2009): *Sprawa Lautsi przeciwko Włochom* (skarga nr 30814/06).

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (2010): *Sprawa Grzelak przeciwko Polsce* (skarga nr 7710/02).

Dokumenty urzędowe:

Interpelacja nr 13016 posała Marka Balickiego z dnia 18 listopada 2009 r. do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie projektowanych zmian w statusie przedmiotów: religia i etyka, nauczanych w szkołach publicznych, według: <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/00BDC23F> (dostęp: 9 listopada 2023).

Interpelacja nr 23228 do Ministra Edukacji i Nauki w sprawie pełnienia funkcji wychowawcy przez katechetów; Zgłaszający: Marcin Kulasek, Włodzimierz Czarzasty, Agnieszka Dziemianowicz-Bąk, Katarzyna Kretkowska, Bogusław Wontor, Arkadiusz Iwaniak, Dariusz Wieczorek (25 kwietnia 2021), według: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C2JAT4> (dostęp: 10 listopada 2023).

Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 11151 w sprawie sposobu wykonania wytycznych zawartych w wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 15 czerwca 2010 r. w sprawie Grzelak przeciwko Polsce (23 listopada 2012), według: <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=66C6831B&view=null> (dostęp: 10 listopada 2023).

Odpowiedź Sekretarza Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki Tomasza Rzymkowskiego na interpelację nr 23228 (19 maja 2021), według: <https://orka2.sejm.gov.pl/INT9.nsf/klucz/ATTC38J4X/%24FILE/i23228-o1.pdf> (dostęp: 10 listopada 2023).

Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej – z upoważnienia ministra – Krystyny Szumilas na interpelację nr 13016 w sprawie projektowanych zmian w statusie przedmiotów: religia i etyka, nauczanych w szkołach publicznych (11 grudnia 2009), według: <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/19BA3FFE> (dostęp: 9 listopada 2023).

Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych, według: <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych> (dostęp: 9 listopada 2023).